

УДК 327(410)"1917/1921"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/120-125>

Наталя ЯКОВЕНКО, д-р іст. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-3493-5950

e-mail: zaliznaledi@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Микола СЕРЕДА, асп.

ORCID ID: 0009-0007-4365-8709

e-mail: seredakiev@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОЄКЦІЯ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В. ЧЕРЧИЛЛЯ (1917–1921)

Вступ. У завершальний період Першої світової війни та після її закінчення в Європі відбувалися суттєві перетворення, які характеризувались вагомими геополітичними змінами, визначалось політичне майбутнє новоутворених держав у Центрально-Східній частині континенту. Одну із ключових позицій у цей час відігравала Британська імперія та її політичні лідери. Серед них особливо помітною фігурою був Вінстон Черчилль, який обіймав різні урядові посади. Метою було проаналізувати дипломатичну діяльність В. Черчилля та розкрити питання його сприйняття України в 1917–1921 рр.

Методи. Методологічну основу дослідження становлять методи історико-генетичного, проблемно-хронологічного, порівняльно-політичного, дискурс-аналізу тощо. Джерельна база включає мемуарну літературу, офіційні урядові документи, матеріали парламентських дебатів, дипломатичне листування, промови В. Черчилля.

Результати. Проаналізовано період революційних трансформацій, що призвів до краху імперських утворень та формування нових національних держав у Східній Європі. Установлено, що В. Черчилль відіграв ключову роль у формуванні політики стримування більшовизму на етапі післявоєнної перебудови системи міжнародних відносин. Особливу увагу приділено його ініціативам щодо військово-дипломатичної підтримки білого руху, розгортанню інтервенційних операцій, а також спробам легітимізації антибільшовицьких урядів у міжнародно-правовому полі. Водночас доведено, що Україна у сприйнятті Черчилля не виступала як самостійний політичний суб'єкт, а розглядалася винятково крізь призму внутрішньої кризи "єдиної Росії", яку слід було відновити шляхом підтримки білогвардійського руху. У межах дослідження висвітлено змістовні характеристики зовнішньополітичної риторики В. Черчилля, його спроби консолідувати союзників з Антанти навколо концепції ідеологічного протистояння більшовизму, а також трансформацію дипломатичної стратегії Британської імперії в умовах зміни геополітичного балансу сил. Проведено порівняльний аналіз позицій В. Черчилля та загального курсу уряду Д. Ллойда Джорджа.

Висновки. Було встановлено, що геополітична логіка В. Черчилля будувалася на ідеї стабільності через підтримку великих держав і відновлення імперських форматів, у межах яких українська державність розглядалася як тимчасове і передчасне політичне утворення.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Велика Британія, громадянська війна в Росії, Антанта, білий рух, геополітика, інтервенція.

Вступ

Перше 20-річчя ХХ ст. стало часом глибоких трансформацій як для Європи в цілому, так і її східного регіону. Перша світова війна спричинила крах імперій, на уламках яких почали формуватися нові політичні утворення, які прагнули самостійності й міжнародного визнання. Україна, яка в ці роки перебувала в активному процесі державотворення, опинилася в епіцентрі геополітичних конфліктів і боротьби за переформатування політичної мапи Східної Європи. Ключовими завданнями молодого українського держави стало не лише вирішення найважливіших внутрішніх питань, а й активна міжнародна діяльність. Водночас у британському політичному дискурсі, зокрема у світогляді одного з її найвпливовіших діячів, Вінстона Черчилля, українське питання залишалося на периферії уваги, з огляду на загрозу більшовизму та пріоритет підтримки сил, що виступали за "єдину і неподільну Росію"

За таких умов Україна здебільшого розглядалася не як окрема політична реальність, а як частина "російського простору", де тимчасово виник хаос. Ця позиція відображала типове ставлення до української державності на Заході загалом. У контексті російського повномасштабного вторгнення в Україну питання зовнішньополітичного співробітництва та протистояння агресивним ідеологіям знову набувають особливої гостроти. Аналіз політики В. Черчилля дозволяє глибше про-

аналізувати геополітичні стратегії сучасності та сформувати більш жорстку політику демократичних держав щодо країни-агресора.

Метою статті є аналіз дипломатичної діяльності Вінстона Черчилля в період російської громадянської війни та визначення його ролі у формуванні британської геополітики щодо українських урядів у період революції 1917–1921 рр.

Огляд літератури. Більшість досліджень концентрується на ставленні В. Черчилля до більшовизму, ролі політика в інтервенції Антанти або підтримці білогвардійських армій. Серед них варто зазначити публікації С. Макмікена (McMeekin, 2017), Я. Моффата (Moffat, 2015), Д. Райта (Wright, 2017), М. Руотсіла (Ruotsila, 2002). Питання взаємин Антанти, у тому числі й Великої Британії, з Україною, її політики стосовно УНР висвітлено в роботах Н. Городньої (Городня, 2017), І. Дацківа (Дацків, 2014), Л. Меріо та А. Лемоньє (Merio, & Lemonier, 2022), Н. Л. Яковенко (Yakovenko, 2002) та ін. Нові оцінки громадянської війни в Росії (а фактично, "громадянських воєн") та реакцію на них західноєвропейських лідерів уводить у науковий обіг британський дослідник Д. Сміл (Smele, 2015).

Окремі сюжети, дотичні до теми статті, містить робота А. Маєра, присвячена насиллю та терору в період Французької та Російської революцій (Mayer, 2000). Геополітичний аналіз становища Росії в імперський період здійснено в монографії Д. Лівена (Lieven, 2002).

© Яковенко Наталя, Середа Микола, 2025

Аналіз літератури засвідчує, що в науковому дискурсі позиція В. Черчилля щодо України в зазначений період досі не дістала системного аналізу.

Методи

Методологічним підґрунтям дослідження є методи історико-генетичного, проблемно-хронологічного та порівняльно-політичного аналізу, дискурс-аналізу, системний метод тощо. Приміром, системний метод застосовано для огляду політичної ситуації на завершальному етапі Першої світової війни та перших повоєнних років, коли формувалась нова Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин. Застосування історико-генетичного методу дозволило відслідкувати еволюцію поглядів В. Черчилля щодо російського питання. Метод порівняльно-політичного аналізу використано для зіставлення позицій В. Черчилля та інших британських політиків, насамперед Д. Ллойда Джорджа стосовно Росії та підтримки окремих сил у її середині. Дискурс-аналіз застосовується для тлумачення та інтерпретації поглядів В. Черчилля крізь призму його політичних промов і текстів.

Результати

Вінстон Черчилль належить до тих політичних постатей, чия діяльність виходила далеко за межі суто державного управління і перетворювалася на формування стратегічного бачення міжнародного порядку. Його геополітичне мислення формувалося на стику імперської спадщини XIX ст. і викликів новітнього світу, що зароджувався після Першої світової війни. Як прихильник британської імперської традиції, Черчилль мислив у категоріях великих держав, сфер впливу, контролю над ключовими географічними точками і збереженням колоніального балансу. Відповідно, його сприйняття Східної Європи, зокрема постросійського простору, визначалося не лише тактичними міркуваннями, а й глибоко вкоріненими уявленнями про світовий порядок.

Період роботи Вінстона Черчилля у британському уряді під час завершального етапу Першої світової війни та у перші роки після її завершення був визначальним для формування його поглядів на більшовизм і майбутню архітектоніку європейської безпеки. Він у цей час обіймав ключові посади в уряді, зокрема міністра військового постачання (липень 1917 – січень 1919), а згодом військового міністра (січень 1919 – лютий 1921) та водночас міністра авіації (січень 1919 – квітень 1921) (Gilbert, 1991, pp. 374, 404–405). Широке повноваження надали йому не лише адміністративний контроль над британським озброєнням та військами, а й уможливили значний вплив на формування зовнішньополітичного курсу Британської імперії як щодо постреволюційної Росії, так і східноєвропейського регіону в цілому (Gilbert, 1991, pp. 399–401).

Після Жовтневого перевороту 1917 р. В. Черчилль став одним із найпоштових і найвпливовіших критиків більшовизму серед британських політиків. У його риторичі більшовики постають не просто політичними опонентами, а уособленням варварства, хаосу, а подеколи й содомії, що загрожує самому цивілізаційному ладу Європи (Mauger, 2000, p. 349). Саме через призму цього боротьба за владу в Росії перетворилася для нього на екзистенційний конфлікт, у якому не було місця третім силам – ані анархістам, ані національним урядам, які виникли на уламках імперії. Політик відкрито заявляв про своє неприйняття більшовизму, порівнюючи його з "чумою" на просторах Європи (Churchill, 2015, p. 263). У своїх виступах у Палаті громад він неодноразово підкреслював, що режим В. Леніна та Л. Троцького базується на терорі, ідеологічній диктатурі й загрозі для

сусідніх держав, особливо Польщі та Фінляндії (UK Parliament, 1919). Схожу позицію, до речі, висловлював і сер Г. Вілсон, зазначаючи, що пасивність Антанти може сприяти поширенню більшовицької експансії на Захід (Kettle, 1992, p. 3).

У політичних промовах і мемуарах В. Черчилля домінує дуалістична картина: "білі" (армії Колчака, Денікіна, Врангеля), які уособлюють законність, порядок і відновлення Росії і яким відверто симпатизує політик, та "червоні" (більшовики), які несуть руйнування, маскуючись під демократичними гаслами (Churchill, 2015, pp. 86–87). Україна в цю схему не вписувалась. Для В. Черчилля вона не є окремим суб'єктом, що претендує на легітимність, а насамперед територією, яка стала ресурсною базою для Німеччини відповідно до Брестського миру та на якій триває боротьба за відновлення "справжньої Росії" (Churchill, 2015, pp. 90, 167).

Урядовець намагався переконати британських політиків і пресу в тому, що саме сили білогардійців представляють легітимну Росію та є єдиним бар'єром на шляху комуністичної експансії (Gilbert, 1991, pp. 399–401). У цьому контексті українська незалежність сприймалася як загроза європейському порядку та ефективній боротьбі з більшовизмом і водночас німецьким імперіалізмом (Pipes, 1990, p. 588). У той же час В. Черчилль часто ігнорував внутрішні суперечності та реакційність більшості лідерів "білих", зокрема їхню неготовність визнати право національних меншин на самовизначення, що ускладнювало дипломатичні зусилля Заходу щодо побудови нової системи колективної безпеки (Read, 1996, pp. 196–197). Саме за таку "одержимість" дорікав йому в листуванні тодішній британський прем'єр Д. Ллойд Джордж (Ruotsila, 2002, p. 1).

Варто наголосити, що така геополітична позиція була не лише особистим упередженням В. Черчилля. Вона відповідала ширшому британському стратегічному курсу, згідно з яким будь-яка фрагментація постімперського російського простору вважалася небажаною. Проте саме В. Черчилль надавав цій позиції особливо рішучого й непримиренного характеру. Його політичний стиль – енергійний, полемічний, схильний до чітких розмежувань – не передбачав компромісів із тими, кого він не вважав гідними партнерами. Навіть коли українські уряди (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія) здійснювали активні дипломатичні кроки, Черчилль – як і більшість британського істеблішменту – не надавав суб'єктності Україні з-поміж інших територій колишньої імперії, натомість уживаючи її назву з означеним артиклем – "the Ukraine" (Churchill, 2015, p. 98). У праці "Світова криза. Наслідки" В. Черчилль зазначає про простір на південь від Москви і на захід від Волги як про "західні провінції" колишньої російської імперії, які характеризуються вакуумом влади на тлі поразок Центральних держав у 1918 р. (Churchill, 2015, pp. 97–99). Саме таке узагальнення стало інструментом для виключення українського контексту з геополітичної мапи, яку він уявляв як бажану для Європи після війни.

В. Черчилль відверто упереджено ставиться до національних рухів, які, на його думку, не мають достатньої інституційної та моральної ваги, щоб бути включеними до системи міжнародних відносин. Для нього вони – вторинні явища, породжені революційним безладом, а не повноцінні виразники політичної волі народу. Відсутність статусу суб'єктності в працях політика – вияв свідомого ігнорування, яке В. Черчилль застосовував у риторичі та діях. Боротьба за незалежність УНР, союз із Польщею, спроби дипломатичного

визнання з боку Антанти – усі ці явища залишилися поза межами його дискурсу. Навіть ті окремі повідомлення про українські події, які надходили до британського уряду через військові місії Антанти (наприклад, в Одесі), не мали впливу на погляди Черчилля. Україна продовжувала розглядатися ним як "утрачена територія Росії", в якій відбувається боротьба між антинімецькими й антибільшовицькими силами (Churchill, 2015, pp. 102–103). Підтвердженням ігнорування суб'єктності України є виступ В. Черчилля в Палаті громад 31 березня 1919 р., під час якого політик зауважував: "Наш обов'язок – підтримати сили, які прагнуть відновити єдність і порядок Росії" (UK Parliament, 1919).

У зв'язку з цим він описує білогвардійських лідерів у піднесеному тоні. Армії Денікіна та Врангеля постають у його викладі як єдина надія на відновлення порядку в "Росії", тоді як українські національні політичні утворення навіть не згадані.

Разом із тим не всі британські урядовці безпеліційно підтримували погляди В. Черчилля. Приміром, Д. Ллойд Джордж, прагнучи мінімізувати витрати й уникнути тривалого залучення Великої Британії до конфлікту в Росії, дотримувався обережнішої лінії, підтримуючи інтервенцію насамперед фінансово (Gilbert, 2008, p. 220; Howard, 1991, p. 41). Тим не менш, Черчилль продовжував наполягати на стратегічному значенні боротьби проти більшовизму, намагаючись переконати уряд у необхідності "знищення більшовицької загрози в її зародку" (Smele, 2015, p. 174). За даними М. Гілберта, В. Черчиллю спільно із французьким прем'єр-міністром Ж. Клемансо лише влітку 1918 р. удалося переконати Д. Ллойда Джорджа відкрити новий східний фронт у Росії (Gilbert, 2008, p. 221).

Більш обережною та прагматичною була позиція офіційного Лондона і щодо національних рухів на постросійському просторі. З одного боку, публічна риторика, зокрема під впливом "14 пунктів" президента США Вудро Вільсона, містила гасла про право народів на самовизначення (Foglesong, 2001, p. 76). З іншого боку, на практиці Британія не надавала офіційного визнання більшості новоутворених держав, включаючи УНР, та унікала формального дипломатичного співробітництва з ними (Дацків, 2014, с. 197).

Примітним є й повне ігнорування з боку Черчилля потужного селянського руху на чолі з Н. Махном, який у 1919–1921 рр. контролював значну частину Південно-Східної України. Навіть попри антибільшовицьку риторичку Махна і його спроби координувати зусилля з УНР, з британського боку не було жодного сигналу про визнання цієї сили як потенційного союзника. Махновці розглядалися як деструктивна, неконтрольована форма анархії, яка не могла бути включена до дипломатичної гри. В. Черчилль звинувачував насамперед С. Петлюру, Н. Махна, та Н. Григор'єва в єврейських погромах на Півдні Росії, називаючи останніх двох "лідерами з кримінальним минулим" (Gilbert, 2008, p. 342). Водночас детальне вивчення поглядів і діяльності Н. Махна та його прибічників свідчить про їхню помірковану проукраїнську національну позицію, однак із власним поглядом на державний розвиток (Hunczak, 1977, pp. 277, 312).

Важливим чинником невизнання української політичної суб'єктності була слабкість українських урядів у 1917–1921 рр., які часто змінювали один одного. Усе це в очах британської дипломатії створювало враження відсутності сталої політичної структури. До того ж уряд Британії негативно сприйняв попередню угоду Франції та Директорії УНР про співпрацю в боротьбі з

більшовиками, уважаючи ідею незалежної України німецьким проектом (Дацків, 2014, с. 199).

Окрему роль відігравала й відсутність лобістського ресурсу України в британських політичних колах. У той час як білогвардійці мали підтримку впливових політиків, військових та інтелектуалів у Лондоні, українська дипломатія не мала аналогічних зв'язків. Постійна зміна представників, обмеженість фінансових ресурсів, конкуренція між емігрантськими угрупованнями – усе це сприяло ігноруванню позиції України або сприйнятті її як маргінальної (Smele, 2015, p. 109). І це попри те, що українські уряди надавали важливого значення своєму міжнародному авторитету, часто витрачаючи значні ресурси на створення позитивного іміджу власних представників за кордоном.

На окрему увагу заслуговує військова підтримка В. Черчиллем білого руху. Інтервенція союзників в охоплену громадянською війною Росію стала одним із найсуперечливіших епізодів у політичній історії початку ХХ ст. Великобританія, Франція, США та Японія, які ще наприкінці 1917 р. обмежено підтримували антибільшовицькі сили, упродовж 1918–1920 рр. здійснювали безпосередню військову присутність на російській території – від півночі Архангельська до далекосхідного Владивостока. Метою британської інтервенції офіційно проголошувалося декілька стратегічних цілей: недопущення потрапляння військових складів Антанти до рук більшовиків, евакуація чехословацького корпусу, а також підтримка "дружніх" російських сил, які могли би відновити стабільний і "легітимний" уряд у Росії (Kettle, 1992, pp. 95–98). Насправді ж за цими цілями стояла глибша стратегія стримування більшовизму як ідеологічної загрози для західного світу. Саме Черчилль став одним із головних прихильників прямої військової боротьби з більшовиками, відкрито виступаючи за продовження операцій з моменту призначення на посаду військового міністра (Gilbert, 2008, p. 219).

Британська участь у цій інтервенції була наймасштабнішою серед європейських держав, і ключову роль у її координації та ідеологічному обґрунтуванні відігравав Вінсто Черчилль, на той час – військовий міністр (Gilbert, 2008, p. 219). Урядовець активно лобіював постачання зброї, боеприпасів, амуніції та іншого військового майна для сил адмірала О. Колчака, генералів А. Денікіна й Є. Міллера та Чехословацького корпусу (Gilbert, 2008, pp. 222–224). За його ініціативою британські війська були розміщені у кількох регіонах: північній Росії (Архангельськ і Мурманськ), на півдні України (Миколаїв, Одеса, Севастополь, Херсон), а також на Закавказзі та Далекому Сході. Їхня чисельність досягала понад 40 тис. військовослужбовців, зокрема були задіяні частини морської піхоти, авіація та військові інструктори. За дорученням В. Черчилля, військове міністерство координувало постачання артилерії, бронетехніки, медикаментів і фінансової підтримки арміям Колчака, Денікіна, Юденича та Врангеля. У той же час тільки на Півдні України чисельність союзних військ сягала від 40 до 50 тис. осіб (Smele, 2015, p. 99). Черчилль постійно намагався розширити масштаби підтримки, однак стикався з обмеженнями бюджету та зростаючою опозицією як у британському парламенті, так і серед громадськості, яка вимагала повернення військових додому.

Одним із найдраматичніших епізодів стала британська операція в північній Росії в 1918–1919 рр. Після початкового успіху інтервенційні війська опинилися в ізоляції, без чіткої мети, зі зростаючим опором з боку Червоної армії. Це зрештою призвело до збільшення

скептичних настроїв серед членів військового міністерства, особливо цивільних. Попри це, В. Черчилль продовжував наполягати на розширенні операцій, підтримуючи наступальну операцію, розроблену генералом В. Айронсайдом, командувачем Союзними силами в північній Росії (Moffat, 2015, p. 237).

Однак із весни 1919 р. уряд Д. Ллойда Джорджа дедалі більше схилився до політики виведення британських військ із Росії. Економічна криза, суспільна втома від війни та невизначеність стосовно майбутнього білого руху поставили під сумнів доцільність подальшої інтервенції. Попри спротив Черчилля, уряд почав поступове згортання військової присутності, зберігаючи лише символічну підтримку білим арміям (Gilbert, 2008, p. 322; Smele, 2015, p. 174). До кінця 1920 р. більшість британських сил була евакуйована, а радянський уряд зміцнив свій контроль над ключовими регіонами колишньої імперії.

Таким чином, роль Черчилля в британській інтервенції була визначальною з огляду на масштаб політичної ініціативи, інтенсивність підтримки та ідеологічну переконаність. Водночас його підхід часто піддавався критиці його сучасниками як надто войовничий, відірваний від реалій повоєнного світу і такий, що недооцінює глибину внутрішньої кризи як у самій Росії, так і у Великій Британії. Зрештою, спроба стримати більшовизм силовими методами не досягла очікуваного результату, однак вписалася в довготривалу траєкторію зовнішньої політики В. Черчилля, позначену непримиренністю до тоталітарних режимів.

Вінстон Черчилль усвідомлював і дипломатичний вимір боротьби з більшовизмом. У 1919–1920 рр. він активно включився в процес формування політики Великої Британії щодо майбутнього Росії. Його дипломатичні кроки вирізнялися поєднанням ідеологічного запалу, прагненням до стратегічного стримування більшовизму та намаганням забезпечити стабільність у Східній Європі через підтримку антибільшовицьких сил, насамперед уряду Колчака (Gilbert, 2008, p. 247; Churchill, 2015, p. 246).

В. Черчилль також намагався заручитися підтримкою союзників у справі спільної боротьби з радянським режимом. У багатьох міжсоюзницьких переговорах, зокрема під час Паризької мирної конференції, він неодноразово порушував питання про координацію дій західних держав з метою посилення тиску на більшовиків (Gilbert, 2008, p. 248–249). Однак дипломатична реальність свідчила про інше: Франція, США та особливо Японія мали власні геополітичні інтереси в Росії, що ускладнювало формування єдиного фронту. Водночас дедалі більше політиків, зокрема в Британії, схилилися до визнання радянського уряду як фактичного переможця у громадянській війні.

При цьому В. Черчилль був налаштований різко проти будь-яких переговорів із більшовиками. Він уважав їх нелегітимними, а будь-яке дипломатичне визнання – моральною капітуляцією Заходу. До того ж, політик з підозрою ставився до місії більшовицьких лідерів до Британії, приміром, Л. Каменева в 1920 р. до Лондона (Gilbert, 2008, pp. 422–424). У листі до Д. Ллойда Джорджа від 1920 р. він писав про більшовиків як про "отруйну небезпеку зі сходу", застерігаючи прем'єра від торговельної угоди з ними (Gilbert, 2008, pp. 425–426). Така непримиренність, хоча й відповідала настроям частини британського політикуму, не відповідала новій зовнішньополітичній логіці, що формувалася після-

воєнною втомою та прагненням до стабілізації міжнародних відносин.

Однак реалії "на землі" виявились іншими. Унаслідок поразки білого руху й остаточного утвердження радянської влади наприкінці 1920 р. дипломатичні зусилля Черчилля зазнали поразки. З 1921 р. засвідчено початок торгівлі між Великобританією та радянською Росією. З цього приводу А. Ніковський, міністр закордонних справ УНР у травні 1920 – грудні 1921 р., зауважував: "Англійсько-більшовицькі умови своїм змістом торговельні, а характером політичні, бо для виконання їх треба взаємно обмінятися політично-економічними представниками в характері консулів. Вони відкривають більшовикам прямий шлях до Європи і значно скріпляють їх міжнародне становище, що також не лежить в інтересах українського народу" (Кавунник, 2016, с. 113). Отже, британський уряд "де-факто" визнав радянську Росію, хоча офіційні дипломатичні відносини було встановлено лише в 1924 р. (The New York Times, 1924, p. 1). З цього приводу В. Черчилль застерігав, що "самоізолювана Росія гострить свої багнети ... та механічно проголошує ... свою філософію ненависті та смерті." (Churchill, 2015, p. 459). Історія підтвердила, наскільки далекоглядним виявився урядовець.

Отже, попри цю поразку, багато ідей Черчилля – передусім його бачення більшовизму як довготривалої загрози – залишилися актуальними для британської політики впродовж міжвоєнного періоду. Більше того, риторика та стратегічна логіка, сформовані ним під час громадянської війни в Росії, згодом виявлялися у його ставленні до націонал-соціалізму в 1930-х рр. Попри критику, важко заперечити вплив Черчилля на формування антирадянського дискурсу в британській політиці. Його публічні виступи, парламентські ініціативи та меморандуми значно вплинули на сприйняття більшовизму не лише у Великій Британії, а й серед союзників. Більше того, багато концептів В. Черчилля, зокрема візія ідеологічного протистояння з комунізмом як ключового чинника міжнародних відносин, стали визначальними в роки холодної війни.

Дискусія і висновки

Отже, дипломатичні зусилля Вінстона Черчилля у період 1919–1921 рр. становили складову ширшого комплексу заходів британського уряду, спрямованих на зупинення поширення більшовизму. В. Черчилль сформував послідовну антибільшовицьку позицію, яка визначала не лише внутрішню логіку його рішень, але й контури британської політики на Сході Європи у 1917–1921 рр. Хоч позиція політика не завжди відповідала змінам міжнародного клімату та внутрішньополітичним пріоритетам Великої Британії, вона залишила по собі помітний слід у британському дискурсі щодо радянської Росії та майбутніх форм міжнародної безпеки.

Дипломатична практика Черчилля стосовно українського питання базувалася на трьох головних принципах: 1) пріоритет підтримки єдиного антибільшовицького суб'єкта – білого руху; 2) ігнорування або мінімізація українських урядів як "нестабільних" або "непередбачуваних"; 3) небажання визнавати право України на окрему міжнародну суб'єктність, що було несумісне з його геополітичним баченням. Ці принципи не лише формували політику Британії в моменті, а й мали довготривалі наслідки – Україна не була включена до архітектури післявоєнного порядку й залишилася в ізоляції, що, у свою чергу, полегшило більшовицьке відновлення контролю над її територією.

Внесок авторів: Наталя Яковенко – методологія, валідація даних, написання (перегляд і редагування); Микола Середа – концептуалізація, написання (оригінальна чернетка).

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Городня, Н. (2017). Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні – березні 1919 р. *Європейські історичні студії*, (6), 84–106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/eis_2017_6_7
- Дацків, І. (2014). Україна у зовнішній політиці Великої Британії в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.). *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*, (14), 194–204. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2014_14_20
- Кавунник, В. (Уклад.). (2016). *Архів Української Народної Республіки. Міністерство закордонних справ. Дипломатичні документи від Версальського до Ризького мирних договорів (1919–1921)*. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського.
- Carley, M. J. (1983). *Revolution and intervention: The French government and the Russian Civil War, 1917–1919*. McGill-Queen's University Press.
- Churchill, W. S. (1920, November 4). *Bolshevism and imperial sedition*. [Speech]. <https://www.nationalchurchillmuseum.org/bolshevism-and-imperial-sedition.html>
- Churchill, W. S. (2015). *The world crisis. Vol. 4: 1918–1928: The aftermath*. Thornton Butterworth.
- Figes, O. (1998). *A people's tragedy: The Russian Revolution, 1891–1924*. Penguin Books.
- Foglesong, D. S. (2001). *America's Secret War Against Bolshevism: U.S. Intervention in the Russian Civil War, 1917–1920*. University of North Carolina Press.
- Gilbert, M. (1991). *Churchill: A life*. Heinemann.
- Gilbert, M. (2008) *Winston S. Churchill, Volume 4: World in Torment, 1916–1922*. Hillsdale College Press.
- Howard, M. (1991). British Grand Strategy in World War I. In P. Kennedy (Ed.), *Grand Strategies in War and Peace* (pp. 31–41). Yale University Press.
- Hunczak, T. (Ed.). (1977). *The Ukraine, 1917–1921: A study in revolution*. Harvard University Press.
- Kettle, M. (1992). *Churchill and the Archangel Fiasco: November 1918 – July 1919*. Routledge & Kegan Paul.
- Lieven, D. (2002). *Empire: The Russian Empire and Its Rivals*. Yale University Press.
- Mayer, A. J. (2000). *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions*. Princeton University Press.
- McMeekin, S. (2017). *The Russian Revolution: A New History*. Basic Books.
- Merio, L., & Lemonier, A. (2022). The foreign policy of the UPR Directorate through the prism of cooperation with the Entente. *Foreign Affairs*, 32(5), 40–47.
- Moffat, I. C. D. (2015). *The allied intervention in Russia, 1918–1920: The diplomacy of chaos*. Palgrave Macmillan.
- Pipes, R. (1990). *The Russian Revolution*. Knopf.
- Read, C. (1996). *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution, 1917–1921*. Oxford University Press.
- Ruotsila, M. (2002). The Churchill-Mannerheim collaboration in the Russian intervention, 1919–1920. *The Slavonic and East European Review*, 80(1), 1–20.
- Smele, J. D. (2015). *The 'Russian' Civil Wars, 1916–1926: Ten Years That Shook the World*. Oxford University Press.
- The New York Times. (1924, February 2). Britain recognizes Soviet Government without conditions.
- UK Parliament. (1919, March 31). *Hansard, House of Commons Debates*. https://api.parliament.uk/historic-hansard/written-answers/1919/mar/31/applications-foe-release#column_896w
- Wright, D. (2017). *Churchill's Secret War with Lenin: British and Commonwealth military intervention in the Russian Civil War, 1918–20*. Helion & Company.
- Yakovenko, N. L. (2002). Ukraine in British strategies and concepts of foreign policy, 1917–1922 and after. *East European Quarterly*, 36(4), 465–479.

References

- Carley, M. J. (1983). *Revolution and intervention: The French government and the Russian Civil War, 1917–1919*. McGill-Queen's University Press.
- Datskiv, I. (2014). Ukraine in the foreign policy of Great Britain during the period of the national liberation struggles (1917–1921). *Ukraine – Europe – World. International collection of scientific papers. Series: History, international relations*, (14), 194–204 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2014_14_20
- Churchill, W. S. (1920, November 4). *Bolshevism and imperial sedition*. [Speech]. <https://www.nationalchurchillmuseum.org/bolshevism-and-imperial-sedition.html>
- Churchill, W. S. (2015). *The world crisis. Vol. 4: 1918–1928: The aftermath*. Thornton Butterworth.
- Datskiv, I. (2014). Ukraine in the foreign policy of Great Britain during the period of the national liberation struggles (1917–1921). *Ukraine – Europe – World. International collection of scientific papers. Series: History, international relations*, (14), 194–204 [in Ukrainian].
- Figes, O. (1998). *A people's tragedy: The Russian Revolution, 1891–1924*. Penguin Books.
- Foglesong, D. S. (2001). *America's Secret War Against Bolshevism: U.S. Intervention in the Russian Civil War, 1917–1920*. University of North Carolina Press.
- Gilbert, M. (1991). *Churchill: A life*. Heinemann.
- Gilbert, M. (2008) *Winston S. Churchill, Volume 4: World in Torment, 1916–1922*. Hillsdale College Press.
- Horodnia, N. (2017). Negotiations between representatives of the Directorate of the UPR and the Entente powers in January – March 1919. *European Historical Studies*, (6), 84–106 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/eis_2017_6_7
- Howard, M. (1991). British Grand Strategy in World War I. In P. Kennedy (Ed.), *Grand Strategies in War and Peace* (pp. 31–41). Yale University Press.
- Hunczak, T. (Ed.). (1977). *The Ukraine, 1917–1921: A study in revolution*. Harvard University Press.
- Kavunnyk, V. (Compiler). (2016). *Archive of the Ukrainian People's Republic. Ministry of Foreign Affairs. Diplomatic documents from the Treaty of Versailles to the Treaty of Riga (1919–1921)*. M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies [in Ukrainian].
- Kettle, M. (1992). *Churchill and the Archangel Fiasco: November 1918 – July 1919*. Routledge & Kegan Paul.
- Lieven, D. (2002). *Empire: The Russian Empire and Its Rivals*. Yale University Press.
- Mayer, A. J. (2000). *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions*. Princeton University Press.
- McMeekin, S. (2017). *The Russian Revolution: A New History*. Basic Books.
- Merio, L., & Lemonier, A. (2022). The foreign policy of the UPR Directorate through the prism of cooperation with the Entente. *Foreign Affairs*, 32(5), 40–47.
- Moffat, I. C. D. (2015). *The allied intervention in Russia, 1918–1920: The diplomacy of chaos*. Palgrave Macmillan.
- Pipes, R. (1990). *The Russian Revolution*. Knopf.
- Read, C. (1996). *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution, 1917–1921*. Oxford University Press.
- Ruotsila, M. (2002). The Churchill-Mannerheim collaboration in the Russian intervention, 1919–1920. *The Slavonic and East European Review*, 80(1), 1–20.
- Smele, J. D. (2015). *The 'Russian' Civil Wars, 1916–1926: Ten Years That Shook the World*. Oxford University Press.
- The New York Times. (1924, February 2). Britain recognizes Soviet Government without conditions.
- UK Parliament. (1919, March 31). *Hansard, House of Commons Debates*. https://api.parliament.uk/historic-hansard/written-answers/1919/mar/31/applications-foe-release#column_896w
- Wright, D. (2017). *Churchill's Secret War with Lenin: British and Commonwealth military intervention in the Russian Civil War, 1918–20*. Helion & Company.
- Yakovenko, N. L. (2002). Ukraine in British strategies and concepts of foreign policy, 1917–1922 and after. *East European Quarterly*, 36(4), 465–479.
- Отримано редакцією журналу / Received: 22.08.25**
Прорецензовано / Revised: 01.09.25
Схвалено до друку / Accepted: 23.12.25

Natalia YAKOVENKO, DSc (Hist.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-3493-5950
e-mail: zaliznaledi@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Mykola SEREDA, PhD Student
ORCID ID: 0009-0007-4365-8709
e-mail: seredakiev@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REFLECTION OF WINSTON CHURCHILL'S EAST EUROPEAN GEOPOLITICAL OUTLOOK (1917–1921)

B a c k g r o u n d . *In the final period of the First World War and in its aftermath, Europe underwent significant transformations characterized by profound geopolitical shifts and the determination of the political future of the newly established states in Central and Eastern Europe. The British Empire and its political leaders played one of the key roles during this time. Among them, a particularly prominent figure was Winston Churchill, who held various governmental positions. The aim of this study was to analyze Churchill's diplomatic activity and to examine his perception of Ukraine in 1917–1921.*

M e t h o d s . *The methodological framework of the research is based on historical-genetic, problem-chronological, comparative-political, and discourse analysis. The source base includes memoir literature, official government documents, parliamentary debates, diplomatic correspondence, and Churchill's speeches.*

R e s u l t s . *The study analyzes the period of revolutionary transformations that led to the collapse of imperial entities and the formation of new national states in Eastern Europe. It has been established that Churchill played a key role in shaping the policy of containing Bolshevism during the stage of postwar reconstruction of the international system. Particular attention is paid to his initiatives regarding military and diplomatic support of the White movement, the deployment of interventionist operations, and attempts to legitimize anti-Bolshevik governments within the framework of international law. At the same time, it has been demonstrated that Churchill did not perceive Ukraine as an independent political subject but viewed it exclusively through the lens of the internal crisis of a "united Russia", which, in his opinion, should be restored through support for the White movement. The study highlights the substantive characteristics of Churchill's foreign policy rhetoric, his efforts to consolidate the Entente allies around the concept of ideological confrontation with Bolshevism, and also the transformation of the diplomatic strategy of the British Empire under conditions of changing geopolitical balance of power. A comparative analysis of Churchill's position and the general course of David Lloyd George's government has been conducted.*

C o n c l u s i o n s . *It has been established that Churchill's geopolitical logic was based on the idea of stability through the support of great powers and the restoration of imperial formats, within which Ukrainian statehood was regarded as a temporary and premature political entity.*

K e y w o r d s : *Ukrainian People's Republic, Great Britain, Russian Civil War, Allied powers (Entente), White Guard movement, geopolitics, intervention.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.